

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

MARIE MACKOVÁ¹, KOMPETENCJE Z ZAKRESU PROFILAKTYKI U STUDENTÓW UCZELNI PEDAGOGICZNYCH W CZECHACH

Streszczenie

Prezentowany artykuł zajmuje się problematyką przygotowania studentów **wyższych** szkół pedagogicznych w dziedzinie profilaktyki. Do udziału w badaniu ankietowym zostali zaproszeni studenci czeskich szkół wyższych na czesko-polskim pograniczu. Ankieta składała się z czterech części, z których pierwsza część była ukierunkowana na dziedzinę wiedzy i umiejętności w zakresie badanej problematyki kompetencji profilaktycznych, druga część dotyczyła dziedziny umiejętności praktycznych w zakresie kompetencji profilaktycznych, a trzecia część była ukierunkowana na właściwą interwencję profilaktyczną. Końcowa część służyła do ustalenia podstawowych danych demograficznych. Uzyskane dane opracowano metodami statystycznymi. Okazało się, że studenci na badanym obszarze lepiej oceniają swoją wiedzę teoretyczną niż umiejętności praktyczne. Współpracę z rodzicami w ramach programów profilaktycznych studenci oceniają jako problematyczną i na przyszłość dają raczej pierwszeństwo współpracy ze specjalistami w zakresie profilaktyki.

Słowa kluczowe

Profilaktyka, kompetencje, studenci, pedagogika

Wstęp

Szkoła jako instytucja społeczna ma wyznaczone cele wychowawcze, a środowisko szkolne jest najczęściej analizowane pod kątem celowego oddziaływania wychowawczo-educacyjnego. Jednym z zadań w ramach całościowego oddziaływania na uczniów jest także profilaktyka. Według Słownika pedagogicznego wyraz profilaktyka oznacza „zespół działań, ukierunkowanych na zapobieganie zjawiskom niepożądanym“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 178). Za profilaktykę i działalność profilaktyczną można uważać wszystko, co zapobiega niepożądanemu zachowaniu i stara się je uniemożliwić lub co najmniej

¹ Docent, PhDr., Szkoła Wyższa Społeczna i Administracyjna, Havířov.

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

zminimalizować. Profilaktykę i programy profilaktyczne dzielimy według konkretnego celu i ukierunkowania naprawy ryzykownego zachowania. Ryzykowne zachowanie rozumiemy i postrzegamy jako zachowanie, które pod jakimś względem jest niezgodne z określonymi i utrwalonymi regułami zachowania lub oczekiwanymi wzorcami zachowania. Przy realizacji programów z zakresu profilaktyki szkoły są nastawione przede wszystkim na profilaktykę pierwotną i profilaktykę wtórną, czyli zapobieganie niedozwolonemu zachowaniu w całej populacji dzieci (Matoušek, Matoušková, 2011). Vojtová (2009) podaje, że programy profilaktyczne, jako samodzielną część działań z zakresu profilaktyki, zaliczamy do drugiego stopnia profilaktyki pierwotnej, który obejmuje uniwersalne sposoby postępowania i trening zachowania przy rozwiązywaniu sytuacji problemowych. Ich prezentacja jest realizowana w szkołach głównego nurtu w formie ukierunkowanych wykładów na dane tematy dotyczące aktualnych problemów, w formie filmów wideo (wykorzystanie możliwości narzędzi komputerowych), dyskusji, poprzez ocenę efektywności na podstawie reakcji zwrotnej.

Podstawową zasadą profilaktyki pierwotnej ryzykownego zachowania u uczniów jest wychowanie obejmujące zapobieganie i minimalizację ryzykownych przejawów zachowania, ukierunkowane na zdrowy styl życia, rozwój pozytywnych zachowań społecznych, rozwój umiejętności psychospołecznych oraz radzenie sobie przez jednostkę z trudnymi sytuacjami.

Chodzi o dziedzinę zajmującą się profilaktyką w następujących sferach:

- a) agresja, szykany, cyberprzemoc, przemoc, wandalizm, nietolerancja, antysemityzm, ekstremizm, rasizm i ksenofobia, homofobia;
- b) wagarowanie;
- c) uzależnienia, zażywanie wszystkich substancji uzależniających, netoholizm, gambling;
- d) ryzykowne sporty i ryzykowne zachowania na drodze;
- e) spektrum zaburzeń odżywiania;
- f) negatywny wpływ sekt;
- g) ryzykowne zachowania seksualne.

Programy profilaktyczne mają zapobiec występowaniu ryzykownego zachowania w danych sferach lub w jak największym stopniu ograniczyć szkody powstające w związku z ich występowaniem wśród uczniów. Celem profilaktyki wychowawczo-edukacyjnej w szkołach i placówkach szkolnych jest, aby poszczególni adresaci działań profilaktycznych, tzn. uczniowie, dzieci i młodzież rozwijali się w harmonijny i ogólnie zdrowy sposób, aby zostały wyeliminowane lub w jak największym stopniu zminimalizowane patologiczne zjawiska społeczne, które wpływają na dzieci i młodzież w okresie ich rozwoju. Za warunek skutecznej profilaktyki można uważać jej odpowiednio wczesne zaplanowanie, ewentualnie

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

zastosowanie oraz jej długofalowość. Adresaci powinni być zapoznawani z tą profilaktyką jak najdłużej. Ponadto ważne jest, aby programy profilaktyczne miały całościową formę i były realizowane systematycznie. Ze stosowaniem profilaktyki wiąże się także kwestia personifikacji profilaktyki, tzn. przygotowanie poszczególnych nauczycieli lub osób wprowadzających profilaktykę do realnego życia. I właśnie kompetencjom z zakresu profilaktyki u studentów szkół pedagogicznych jest poświęcona niniejsza praca badawcza.

Cel

Ustalenie poziomu wiedzy oraz umiejętności wśród studentów pedagogiki w zakresie kompetencji profilaktycznych.

Problem główny

Jakie są kompetencje profilaktyczne studentów czeskich?

Metodyka i charakterystyka grupy badawczej

W badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, techniką ankiety. Wykorzystano Kwestionariusz Kompetencji Profilaktycznych (KKP) w opracowaniu S. Śliwy.

Kwestionariusz składał się z 83 stwierdzeń zaopatrzonych w 5-cio stopniową skalę Likerta. Był podzielony na trzy części, gdzie pierwsza część dotyczyła obszaru związanego z wiedzą, część druga dotyczyła obszaru związanego z umiejętnościami, a część trzecia – obszaru związanego z oddziaływaniami profilaktycznymi. Na zakończenie umieszczona była metryczka.

Badanie zostało przeprowadzone zgodnie z planem badania ilościowego. Próbę badawczą stanowiło 100 studentów kierunków nauczycielskich, 93 kobiety i 7 mężczyzn. Pozycje dotyczące ogólnej identyfikacji respondentów dotyczyły płci, wieku, stopnia studiów i dziedziny. Najczęstszą kategorią wiekową byli respondenci w kategorii wiekowej do 25 lat, przeważali studenci pierwszego, czyli licencjackiego stopnia studiów.

Poszczególne charakterystyki próby respondentów są podane we względnej (n) i bezwzględnej (%) częstości w tabelach 1-3.

Tabela 1 – charakterystyka próby respondentów pod względem płci

Płeć	n	%
------	---	---

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

Kobieta	93	93
Mężczyzna	7	7

Tabela 2 – charakterystyka próby respondentów pod względem wieku

Wiek	n	%
do 25 lat	83	83
26 - 35 lat	13	13
36 - 45 lat	2	2
46 - 55 lat	1	1
56 i więcej lat	1	1

Tabela 3 – charakterystyka próby respondentów pod względem stopnia studiów

Stopień studiów	n	%
I stopień (licencjacki)	84	84
II stopień (magisterski)	16	16

Zbieranie danych

Zbieranie danych było realizowane w formie elektronicznej za pomocą ankiet w trzech miastach przygranicznych – w Havířovie, Ostrawie i Ołomuńcu. Chodziło o ankiety własnej konstrukcji. Ankiety zostały przetłumaczone z języka polskiego i przeszły przez podwójną kontrolę. Najpierw zostały przetłumaczone z języka polskiego na czeski, a następnie zostały przetłumaczone z języka czeskiego na polski, aby uzyskać pewność, że zostało zachowane ich

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

pierwotne znaczenie. Ankiety były dystrybuowane przez dziekanaty poszczególnych **uczeln** od grudnia 2018 roku do stycznia 2019 roku. Łącznie odesłano 155 ankiet, z których odrzucono ankiety niewypełnione w całości lub ankiety, które zostały wypełnione przez studentów kierunków niepedagogicznych. Wyniki zostały zatem opracowane na podstawie 100 w całości wypełnionych ankiet, które spełniały jednocześnie kryteria badania – były wypełnione przez studentów kierunków pedagogicznych.

Właściwa ankieta była podzielona na 4 części. Pierwsza część była ukierunkowana na dziedzinę wiedzy i umiejętności w zakresie badanej problematyki kompetencji profilaktycznych, druga część dotyczyła dziedziny umiejętności praktycznych w zakresie kompetencji profilaktycznych, a trzecia część była ukierunkowana na właściwą interwencję profilaktyczną. Końcowa część służyła do ustalenia podstawowych danych demograficznych. W ankiecie wykorzystano pięciostopniową skalę Likerta (1-5), gdzie dla dwóch pierwszych części, dotyczących wiedzy i umiejętności/praktycznych umiejętności, obowiązywała skala: 1 – bardzo małe, 2 – małe, 3 – średnie, 4 – wysokie i 5 – bardzo wysokie, a w trzeciej części obowiązywała skala: 1- całkowicie się nie zgadzam, 2 – nie zgadzam się, 3 – nie wiem, 4 – zgadzam się i 5 – całkowicie się zgadzam, z podanym twierdzeniem.

Analiza danych

Do statystycznego opracowania danych wykorzystano program STATISTICA, wersja 13.3. Do wyrażenia relacji między wybranymi pozycjami ankiety został zastosowany test zgodności ch-kwadrat na poziomie 5%.

Rezultaty

Na podstawie uzyskanych danych możemy stwierdzić, że dziedzina wiedzy i umiejętności w zakresie badanej problematyki kompetencji profilaktycznych była przez respondentów najczęściej oceniana cyfrą 3, co oznacza, że pytani studenci subiektywnie oceniają swoją wiedzę i umiejętności jako średnie. Najlepiej oceniają swoją wiedzę i umiejętności w następujących trzech analizowanych dziedzinach: pedagogika przedszkolna - 47% respondentów podało, że subiektywnie oceniają swoją wiedzę w tej dziedzinie jako wysoką i bardzo wysoką, następnie pedagogika społeczna - 41% respondentów podało, że subiektywnie ocenia swoją wiedzę w tej dziedzinie jako wysoką i bardzo wysoką, a w końcu na trzecim miejscu znalazła się wiedza w dziedzinie socjologii rodziny, gdzie 37% respondentów podało, że subiektywnie ocenia swoją wiedzę i umiejętności jako wysokie i

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

bardzo wysokie. Z kolej najgorzej studenci oceniają swoją wiedzę i umiejętności w następujących trzech dziedzinach: podstawy prawne profilaksji - 63% respondentów ocenia subiektywnie swoją wiedzę i umiejętności w tej dziedzinie jako małe i bardzo małe, następnie strategia działań profilaktycznych – 51% respondentów podało, że ocenia subiektywnie swoją wiedzę w tej dziedzinie jako małą i bardzo małą, a w końcu na trzecim miejscu zostały zgodnie najgorzej ocenione wiedza i umiejętności w dwóch dziedzinach – pedagogiki resocjalizacyjnej i badań ryzykownego zachowania. Tutaj w przypadku obu dziedzin 48% respondentów podało, że subiektywnie oceniają swoją wiedzę i umiejętności jako małe i bardzo małe.

Druga część ankiety była ukierunkowana na sferę umiejętności praktycznych. Tutaj już ocena poszczególnych odpowiedzi nie była już tak jednolita jak w poprzedniej części ankiety, jednak przeważająca część pozycji została oceniona przez respondentów cyfrą dwa, co oznacza, że pytani studenci subiektywnie oceniają swoje umiejętności praktyczne jako małe. Najlepiej oceniają swoje umiejętności praktyczne w następujących dziedzinach: współpraca – 59% respondentów podało, że subiektywnie ocenia swoje umiejętności praktyczne w tej dziedzinie jako wysokie i bardzo wysokie, następnie zgodnie - 52% respondentów ocenia subiektywnie swoje praktyczne umiejętności w dziedzinie tworzenia pozytywnych relacji z innymi i w dziedzinie empatii jako wysokie i bardzo wysokie. W końcu na trzecim miejscu 51% respondentów ocenia subiektywnie swoją wiedzę w dziedzinie rozpoznawania własnych stanów emocjonalnych jako wysoką i bardzo wysoką. Z kolei najgorzej respondenci oceniają swoją praktyczne umiejętności w dziedzinach dotyczących właściwych programów profilaktycznych. 60% respondentów subiektywnie ocenia swoje praktyczne umiejętności w dziedzinie monitorowania i oceny programów profilaktycznych jako niskie i bardzo niskie. W dziedzinie realizacji programów profilaktycznych swoje praktyczne umiejętności ocenia subiektywnie jako niskie i bardzo niskie 59% respondentów. W końcu na trzecim miejscu 58% respondentów ocenia subiektywnie swoje praktyczne umiejętności w dziedzinie tworzenia programów profilaktycznych jako niskie i bardzo niskie.

Trzecia część ankiety przedstawiała opinie respondentów na właściwą interwencję profilaktyczną. Pytani respondenci podali, że programy profilaktyczne powinny być ukierunkowane na rozwój talentów u dzieci (68% respondentów), na tworzenie pozytywnego klimatu społecznego w szkole (67% respondentów), a 65% respondentów podało, że

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

programy profilaktyczne powinny być ukierunkowane na rozwój aktywności sportowo-turystycznych i jednocześnie na wzmocnienie u dziecka lub ucznia szacunku do samego siebie.

78% respondentów uznało, że programy profilaktyczne powinny być interaktywne i aktywizujące (77% respondentów). Tylko 47% respondentów akceptuje klasyczną formę programów profilaktycznych.

Według respondentów, programy profilaktyczne powinni realizować przede wszystkim terapeuci wyspecjalizowani w poszczególnych dziedzinach profilaktyki (77% respondentów), pracownicy zewnątrzni (57% respondentów) oraz organizacje pozarządowe i non profit (59% respondentów). Ponadto nauczyciele (53% respondentów), liderzy młodzieży (48% respondentów), przeszkoleni rówieśnicy (46% respondentów), ochotnicy/mentorzy (45%), policjanci (33% respondentów) i rodzice (29% respondentów).

61% respondentów przypuszcza, że programy profilaktyczne powinny być realizowane systematycznie i powinny być realizowane jako część różnych happeningów, imprez społecznych i podobnych (56% respondentów). Do programów nauczania włączyłoby je 48% respondentów, a 46% respondentów włączyłoby je raczej do nauczania pozaszkolnego. Tylko 38% respondentów włączyłoby programy profilaktyczne do nauczania takich przedmiotów, jak język czeski, przyroda, wychowanie fizyczne itd.

49% respondentów monitorowałoby programy, a 41% respondentów także by je oceniało.

W ramach statystyki korelacyjnej nie zostały potwierdzone żadne statystycznie znaczące zależności między poszczególnymi pozycjami z trzech pierwszych części ankiety i danymi demograficznymi.

Limity badania

Limitem badania była niewielka próbka zbioru badawczego. Pod względem uogólnienia wyników na cały czesko-polski obszar przygraniczny wspomniane niedostatki wyboru usunęłaby realizacja badania na większym zbiorze badawczym. Nasze badanie można zatem uważać za fragmentaryczne, może stać się punktem wyjścia do dalszej realizacji badań ilościowych z zastosowaniem podobnej metodyki.

Podsumowanie

Przedłożone badanie pozwoliło ustalić, że studenci wydziałów pedagogicznych lepiej oceniają swoją wiedzę teoretyczną w zakresie programów profilaktycznych niż umiejętności

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz ze środków budżetu państwa.
Przekraczamy granice

praktyczne. Interesujące, że w ramach programów profilaktycznych studenci uwzględniają raczej rozwój osobowości dzieci/uczniów i oddziaływanie na klimat społeczny w klasie, co koresponduje z profilaktyką w zakresie szykanowania. Pozostałych sfer profilaktyki nie uznają już za tak ważne. Według pytanych studentów, programy profilaktyczne powinny być raczej realizowane przez specjalistów z praktyką. Rodzice powinni być do tych programów profilaktycznych włączani w najmniejszym stopniu.

W ten sposób wyniki badania odzwierciedlają z jednej strony poważny problem dzisiejszych czasów, czyli złe stosunki międzyludzkie i konieczność pracowania nad ich polepszeniem, ponadto nadmierne ukierunkowanie szkół wyższych na przekazywanie przede wszystkim wiedzy teoretycznej, a także wskazują na fakt, że współcześni pedagodzy tylko z dużym trudem znajdują drogę do podjęcia współpracy z rodzicami, ponieważ rodzice postrzegają szkołę i nauczycieli raczej jako konkurencję niż sojusznika, który ma z rodzicami ten sam wspólny cel, a jest nim rozwój osobowości ich dzieci.

Literatura

Matoušek, O. i Matoušková, A. Mládež a delikvence. [*Młodzież i delikwencja*] 3. wyd. , aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-825-8.

Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J. *Pedagogický slovník*. [*Słownik pedagogiczny*] Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

Vojtová, V. *Kapitoly z etopedie I*. [*Rozdziały z etopedii I*] 2. wyd. przerob. i rozszerz. Brno: Masarykova univerzita [*Uniwersytet Masaryka*], 2009. ISBN 978-80-210-4573-6.